

ČECHOSLOVÁCI VE FRANCOUZSKÉM ODBOJI

JAROSLAV BOUČEK

„Svět bude zachráněn, je-li to vůbec možné, jen nepokořenými. Bez nich by nebylo naší civilizace, naší kultury, nic z toho, co milujeme a co dává naší přítomnosti na zemi tajemný smysl.“

André Gide, Deník 1939

Historické práce věnované československému zahraničnímu odboji ve Francii za 2. světové války se zabývají téměř výhradně vytvářením a činností exilových institucí československého státu a jeho armády.¹ Z hlediska dějin Československa je to pochopitelné a je to také šťastně umožněno tím, že tyto instituce měly svou pevnou organizační strukturu, spisový řád, a jejich archívy se po válce vrátily do Prahy. Je malé povědomí o tom, že v období předcházejícímu 2. světové válce byla Francie po USA zemí, která přijala nejvíc emigrantů, a v meziválečném období žilo ve Francii na čtyřicet tisíc našich krajanů. Jejich počet za války ještě vzrostl o ty, kteří po Mnichovu a 15. březnu odcházeli do Francie, aby unikli nacistické perzekuci nebo se zapojili do zahraničního odboje a později o Čechy, kteří byli okupačním režimem v protektorátu totálně nasazeni ve Francii. Žili rozptýleni na rozsáhlém území Francie, rozdělené linií příměří, zprávy o nich jsou rozptýlené, různé výpovědní hodnoty, prameny k nim nejsou snadno dosažitelné. O těchto našich krajanech dosud chybí česká literatura. Výjimkou je úspěšná monografie Anny Pravdové,² která, jak vyplývá z podtitulu, sleduje výhradně československou uměleckou komunitu ve Francii. Existuje francouzská literatura, která se Čechoslováky zabývá v rámci sborníků věnovaných cizincům ve Francii za 2. světové války.³

1 Z této literatury je možno uvést zejména Kuklík, Jan: Vznik Československého národního výboru a Prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci v letech 1939–1940. Praha 1996 a Svoboda, Gustav: 1. československá divize ve Francii (1939–1940). Praha 2010.

2 Pravdová, Anna: Zastihla je noc. Čeští výtvarní umělci ve Francii (1939–1945). Praha 2009.

3 O čs. účasti ve francouzském odboji viz kapitola Aux cotés de la résistance française. Les tchécoslovaques ont combattu pour la liberté. In: Laroche, Gaston: On les nommés des étrangers. Paris 1965, s.

Tato materiálová studie je prvním pokusem zachytit československé krajany ve Francii v období 1940–1944 a jejich účast ve francouzském domácím odboji. Vznikla na základě archívních dokumentů, především Archivu Ministerstva zahraničních věcí, fondu Londýnský archív (AMZV-LA) a Archivu Ústavu TGM, fondu Edvarda Beneše (AÚTGM, f. EB II), z menší části publikovaných v edici Československo-francouzské vztahy v diplomatických jednáních 1940–1945. Praha 2005 (ČSFVDJ). Obsahují nejen zprávy úředních či polouředních činitelů ve Francii, ale i dobová svědectví jednotlivců. Výzkum byl proveden také ve fondu Ministerstva vnitra v Londýně (MV-L) a Ministerstva sociální péče (MSP-L), uložených v Národním archívu (NA), ve fondu Ministerstva národní obrany v Londýně (MNO-L) ve Vojenském historickém archívu (VHA), kde je i fond Ilegalita, ve kterém se zachovala zpráva odbojáře Oty Hromádka Protifašistický boj Čechoslováků ve Francii z r. 1945, a fond dr. Jaromíra Kopeckého, čs. delegáta u Společnosti národů, se zprávou o činnosti čs. střediska v Marseille. Některé informace byly získány i z Archívu bezpečnostních složek (ABS). Z fondů soukromých osob byla využita velmi rozmanitá pozůstalost odbojáře Josefa Fišery, uložená ve Státním okresním archívu v Pardubicích (SOKA Pardubice, f. Fišera), Obsahuje vzpomínky na odboj nejen původce fondu, ale i předsedy výboru čs. odboje Františka Fiedlera a řadu historických dokumentů. Nemohl být proveden výzkum ve francouzských archívech, dokumenty francouzského domácího odboje jsou většinou uloženy ve vojenském archívu Service Historique de l'Armée de Terre (SHAT) ve Vincennes.

Z tištěných pramenů se nabízely články z krajanského či exilového tisku v USA a v Anglii ve výstřížkovém Zahraničním tiskovém archívu (ZTA), uložené v Národním archívu (NA). Z dobových krajanských časopisů vycházejících ve Francii se dochovalo jen několik čísel Věstníku pařížského Sokola a Nového Československa (nezaměňovat se stejnojmenným časopisem v Anglii), dochovaných v knihovně Náprstkova muzea. Z pamětí vydaných tiskem byly využity vzpomínky Miloše Nekvasila,⁴ Josefa Fišery,⁵ Ladislava Holdoše⁶ a Lise Londonové (manželky Artura Londona).⁷ Zážitky Čechoslováků ve Francii lze porovnat se svědectvím jiných cizinců, kteří se ocitli ve Francii na začátku války, česky vyšly paměti Liona Feuchtwangera.⁸

316–325; Mares, Antoine: Les Tchéques et les Slovaques I. De la demobilisation a la liberation a Fišera, Josef: Les Tchéques et les Slovaques II. Centre d'aide et la Maison d'Accueil, obojí in: De l'exil a la résistance: réfugiés et immigrants d'Europe Centrale en France 1933–1945. Paris 1989.

4 Nekvasil, Miloš: Temoignage sur la résistance tchécoslovaque en France pendant la Seconde guerre mondiale. Matériaux pour l'histoire de notre temps 1993, No. 31, s. 47–56.

5 Fišera, Josef – Fišerová, Eugénie: Vzpomínky, svědectví a naděje. Praha 2002.

6 Holdoš, Ladislav: Svědek Husákova procesu vypovídá. Praha 1991.

7 London, Lise: La Mégère de la ulice Daguerre: souvenirs de résistance. Paris 1995.

8 Feuchtwanger, Lion: Dábel ve Francii. Praha 1987.

Po porážce Francie

Po porážce Francie v červnu 1940⁹ zůstalo v zemi asi pět tisíc československých vojáků i civilistů, kteří z různých důvodů se nedostali včas do jihofrancouzských přístavů a nemohli být evakuováni, zůstali ve Francii, protože tam měli určité zázemí nebo později uprchli z německého zajetí.¹⁰ Francouzské úřady československé vojáky odmítly demobilizovat a zařazovaly je do tzv. pracovních rot (compagnies de travail). Ve středisku československé jednotky v Agde se tehdy podařilo (ve spolupráci s marockými vojáky) tajně získat demobilizační formuláře a příslušná razítka a asi patnáct set vojáků se podařilo osvobodit.¹¹ Ve Francii žilo dlouhodobě usazených asi 40 000 Čechů a Slováků a tak vznikly první československé výbory z řad našich krajanů ve Francii, které pomáhaly lidem bez kontaktů ve Francii, byli bez „papírů“, aby se jim postupně podařilo dostat z pracovních či zajateckých táborů v jižní, neokupované části Francie, rozdělené podmínkami příměří na severní část okupovanou Německem a jižní tzv. „svobodnou zónou“ (Alsasko s částí Lotrinska bylo přímo anektováno Německem).

Do pracovních či internačních táborů byla zařazena velká část uprchlíků z Československa, bývalých vojáků i civilistů. Podle dekretu z 12. dubna 1939 vznikly cizinecké pracovní rotty Compagnies des Travailleurs Étrangers – CTE, později podle zákona z 27. září 1940 Groupements des Travailleurs Étrangers – GTE). Převážně v jižní „svobodné zóně“, kam se po porážce Francie uchýlila většina cizinců, vznikly tábory ubytovací (camps de hebergement) Bram, Gurs, Noé, Rieucros, kde byli uprchlíci i celé rodiny, často svévolně označené jako „bez prostředků“, „bez trvalého bydliště“, tábory sběrné (camps de rassemblement) Saint Cyprien a Argeles pro španělské uprchlíky, vojáky i civilisty, přestupný tábor (camp de transit) Milles, pro lidi, kteří měli zemi, která by je přijala a čekali na výjezdní povolení, a internační tábory (camps de internement) pro zvláště nebezpečné osoby, „hrozbu pro veřejný pořádek“, například Vernet d'Arriège. Českoslovenští interbrigadisté byli většinou v táboře Gurs, kam bylo na žádost čes-

9 Dne 17. 6. 1940, kdy maršál Petain požádal o příměří, vydal gen. Miroslav (válečný pseudonym gen. Bedřicha Neumanna) divizní rozkaz: „Francie uzavírá s Německem příměří, pro nás však příměří s Němci neexistuje; budeme pokračovat v boji a všichni, kdo se přihlásí, budou dopraveni tam, kde bude možnost dalšího boje proti Německu. MÚA AAV, Archiv Ústavu TGM (AÚTGM), Edvard Beneš (EB) II, kart. 166, sl.157/13 Přípomínky gen. S. Ingra ke zprávě pro členy min. komise z 12. 2. 1947 (opis).

10 Zpráva dr. Bohuslava Ečera ze 24. 10. 1940 citovaná v dokumentu Ministerstva práce a sociální péče v Londýně (MSP-L) hovořila o 3100 vojácích a 2783 civilistech. Národní archiv (NA), MSP-L, kart. 73, Zpráva o věcech evakuačních 4. 2. 1941, Francie, s. 2–3 (stroj.).

11 Vojenský historický archiv (VHA), fond Ilegalita, kart. 21, vol. 25/1, Zpráva Oty Hromádka z Paříže 27. 7. 1945 Protifašistický boj Čechoslováků ve Francii. (stroj., 6 s.). Srov. London, L.: Mégere, s. 38.

koslovenské vyslanectví převezeni i ti interbrigadisté, kteří ze Španělska uprchli lodí do severní Afriky a tam byli internováni.

Českoslovenští vojáci byli v pracovních rotách rozdělováni na Čechy, Slováky a Židy a tyto skupiny francouzskými veliteli proti sobě rozeštvávány. Česká rota byla nasazena v departmentu Izère, slovenská v Iriage u Grenoblu. Později bylo možno přejít z jedné roty do druhé, kamarád hledal kamaráda a tak se roty promíchaly, přibylí Poláci a Španělé. Slováci brzy poznali, že protičeské štvánice v Agde byly podvod a že na tom nejsou lépe než Češi. Ubytování bylo ve stodolách, ve stájích, nikdy ne v pořádné ubikaci.¹²

Podle zákona z 1. října 1940 mohli být uprchlí cizinci, kteří se nemohli vrátit do země původu a neměli trvalé zaměstnání, internováni v táborech (Groupements de travail – GTE), spadajících pod ministerstvo práce, které je dávalo k dispozici zaměstnavatelům. Internováni neměli právo na pravidelnou měsíční mzdu, pouze na „prémii“ za podaný výkon. Podle pozdějšího zákona z 16. listopadu mělo být všem cizincům židovského původu přikázáno místo nuceného pobytu nebo měli být internováni ve zvláštních táborech. (Zákony vlády ve Vichy platily v obou částech rozdělené země).

V pracovních rotách se nejhůře vedlo skupinám, které byly nasazeny na opravu silnic nebo kácení lesa. V zimě pro ně nebyla práce, tedy ani výdělek a internováni byli závislí na jakémsi příspěvku, který činil 50 centimů denně (tj. 1 americký cent), ale ani ten nedostávali pravidelně. Jídlo tvořila jen vařená řepa a kus chleba v poledne i večer. Pracovali v rozpadávajícím se oblečení, zdraví vojáci byli nuceni přijmout nejhrubší práce v dolech, lesích i v továrnách pracujících pro německý válečný průmysl. Těžká práce, špatné zacházení vedla k demoralizaci a tak se někteří dali naverbovat do Cizinecké legie nebo dokonce do Legie proti bolševismu, jiní se dali repatriovat do protektorátu nebo slovenského státu, kde několik z nich mluvilo proti odboji v bratislavském rozhlasu. Nemocní byli někdy pokládáni za simulanty a posíláni do nejhorších koncentračních táborů jako Vernet d'Arriège. Bylo jim slibováno, že budou propuštěni, pokud dodají potvrzení, že mají kam jít. Vzhledem k přerušení poštovního spojení mezi okupovanou částí a „svobodnou zónou“ Francie nebylo snadné si takové potvrzení opatřit.¹³

Na rozdíl od Poláků tam neměli žádného československého vyššího velitele (všichni odjeli do Anglie), což je zcela vydávalo napospas místním úřadům. Ti, kteří byli schopni se prokázat pracovní smlouvou, vízem nebo nějakým solidnějším

12 Archív Ministerstva zahraničních věcí (AMZV), Londýnský archív-důvěrné (LA-D), kart. 195, dopis MUDr. Matouše Poláška, MUC. Ondřeje Paráka a MUC. Ladislava Hůlky z Marseille 4. 4. 1942 (opis) a zpráva o situaci v Marseille npor. Jindřicha Fantla a JUDr. Jana Poppera, Londýn 30. 4. 1942 (opis).

13 Tamtéž.

dokumentem, mohli být propuštěni, ale velitelé táborů měli finanční zájem, aby zůstali, tak jejich propuštění oddalovali. Postupně bylo osvobozeno asi čtyři sta vojáků, třináct studentů, kteří přerušili svá studia ve Francii, aby nastoupili do armády, mohlo pokračovat ve studiu na francouzských vysokých školách.¹⁴

Dvanáct interbrigadistů z tábora Vernet bylo, přes odpor Španělek ze sousedního tábora, který byl nakonec zlomen nasazením vojska, deportováno do táborů Dželfa a Berruaghia na Sahaře, někteří se přihlásili na práci v Německu cílem uprchnout po cestě, což se díky pomoci komunistických odbojářů v Paříži a laxnosti francouzské stráže, která v pařížských kasárnách Tourelles kontrolovala návštěvy jen velmi formálně, v řadě případů podařilo. Internovaným, kteří tam čekali na transport do Německa, se dařilo použít povolení vydané pro návštěvníka, často ženu, která se prohlašovala za snoubenku internovaného, k opuštění kasáren. Když se ocitli na svobodě, byli vybavení falešnými doklady a ubytováním.¹⁵ To se podařilo například interbrigadistům Otovi Hromádkovi a Aloisi Neuerovi.

Někteří interbrigadisté byli odesláni pařížským vedením KSČ do protektorátu, měli přihlásit na německém pracovním úřadě k práci do Německa a využít tak příležitosti k návratu do Čech a tam se napojit na komunistickou organizaci. Nebo využili slovenské repatriční mise na slovenském konsulátu, kde se od jednoho úředníka podařilo získat slovenské doklady i pro Čechy, Maďary, Jugoslávce aj. Ti, co vrátili do protektorátu, většinou skončili v rukou gestapa.

Koncem roku 1940 v internačních táborech bylo asi šest set československých občanů, mužů, žen i dětí. Spalo na zemi, chyběly přikrývky, prádlo, obuv. Výživa byla zcela nedostatečná, internovaní trpěli podvýživou, avitaminózou, tuberkulózou. Lidé, kteří byli předtím v táborech nacistického Německa, později v táborech vichistické Francie, s černým humorem porovnávali: Německé koncentrační tábory jsou organizované peklo, francouzské koncentrační tábory jsou peklo zcela zdezorganizované.¹⁶

Pražská studentka internovaná v táboře R (pravděpodobně Rieucros) napsala 15. září 1940: „Žijeme v dřevěných barácích. V našem, č. 6, je 67 žen. Spíme na slamnicích. V létě bylo hrozně horko a teď je taková zima, že někdy nemůžeme ani usnout. Minulou zimu jsme měly uvnitř -10 C. Zimě odoláváme jen ztěží, jelikož výživa není dostačující. Skládá se hlavně ze suché zeleniny. Po dlouhé měsíce neměli jsme nic jiného. Jíme tedy dvakrát denně hrách, čočku nebo boby. Dávka chleba byla zmenšena. Devět neděl jsem žila mezi prostitutkami a trestankyněmi. Nemáme vůbec mýdla. Je to hrozné, zvláště teď, kdy vypukla epidemie dyzenterie. Všechny ženy jsou jí postiženy. Nemáme žádných dezinfekčních prostředků.“

14 Právě přijel z Francie (Vyprávění čet. asp. S. přísl. 2. pluku). Naše noviny, Anglie 28. 11. 1942.

15 London, L.: Mégere, s. 112.

16 AÚTGM, EB II, kart. 431, sl. 118, Zprávy z Francie z konce října 1941. New York 8. 12. 1941, s. 7.

Krajan M z tábora A (zřejmě Argeles) psal: „Denně máme 900 gr. chleba, který je černý jako bota, spálený, dvakrát až třikrát týdně plesnivý, to je dávka pro tři lidi, často je ještě menší, tentýž chléb je někdy pro čtyři, šest nebo dokonce dvanáct lidí. První čas jsme nedostávali snídaní. Pak jsme začali vařit „logr“ z kávy již dvakrát vyvařený. K obědu a večeři máme vždy stejnou zeleninovou polévku. V posledních dvou týdnech, po skončení zeleninového období, máme se ještě hůře. Málo chleba, polévka z vody, ve které plave patnáct hrášků. Kdybychom neměli možnost nakoupit si trochu kukuřičné mouky nebo krupice (za pomoci zvenčí a výtěžku našeho kolektivu) zemřeli bychom doslova hladu.“ Interbrigadista v táboře Argeles poznamenal: „Naše situace se zhoršila tím, že nám přibýlo čtrnáct kamarádů, kteří, ač bojovali pro Francii, byli posláni do koncentračního tábora a nevěřím, že by měli víc naděje na odchod než my. Že my invalidé, kteří jsme se též přihlásili do naší armády, jsme zde vězněni již přes dvacet měsíců, je těžko pochopitelné. Ale vypadá velmi podivně, když sem za ostatní dráty jsou posíláni lidé, kteří nasazovali své životy pro Francii a kteří své protihitlerovské stanovisko již dávno prokázali.“¹⁷

Ustavení střediska československé pomoci v Marseille

1. července 1940 se vrátil do Marseille konsul dr. Vladimír Vochoč, působící předtím na vyslanectví v Paříži a obnovil činnost generálního konsulátu. Pracoval v obtížné situaci, kdy československé úřady, národní výbor, vyslanectví „opustily v trapném a politováníhodném zmatku půdu Francie“.¹⁸ Řada československých občanů měla potíže se svými doklady, které zanechali na konsulátech v Paříži či Lille, když byli v květnu vyzváni, aby je tam odevzdali k ověření. Francouzské úřady ve Vichy vyjádřily souhlas s činností konsulátu, ale pro obavy z německé reakce zastavily vydávání výjezdních povolení občanů okupovaných zemí.

Sociální pomoc byla oddělena od konsulární, byla řízena výborem v čele s představitelem YMCA a organizací American Friends of Czechoslovakia Donaldem A. Lowriem, který v druhé polovině července navštívil konsula Vochoče, opatřil prostředky pro pomocnou akci a jako občan dosud neutrálního státu intervenoval ve prospěch československých vojáků u vojenských úřadů i u vlády ve Vichy. Díky náboženské společnosti Unitářů, kde pomáhal Charles Rhind Joy, manželé Waitstilovi a Martha Scharp, kteří po Mnichově působili v Československu a za 2. světové války z Lisabonu pomáhali uprchlíkům před nacismem,

17 AMZV, LA-D, kart. 68, Výtah ze zpráv 1–5 dr. Dubiny z Marseille, 15. 4. 1941, s. 10–11. Srov. Utrpení našich lidí ve Francii. Husův lid, Chicago 3, 1942, č. 2 (únor), s. 133–134.

18 AMZV, LA-T, kart. 138, Zpráva V. Vochoče z Marseille 23. 7. 1940 o obnovení činnosti čs. konsulátu. Československo-francouzské vztahy v diplomatických jednáních 1940–1945. Praha 2005 (ČSFVDJ), dok. 2, s. 42–43.

Lowrie získal 50.000 franků a pak i další peníze. V polovině září 1940 najal místnosti v Marseille a tak mohlo vzniknout Centre d'Aide Tchecoslovaque, středisko československé sociální péče ve Francii.¹⁹ Formálně to byla americká soukromá organizace, předsedou řídicího výboru byl americký občan D. A. Lowrie, jeho zástupcem francouzský evangelický pastor Pierre Charles Toureille, československou vládu zastupoval konsul dr. Josef Lavička, výkonným ředitelem právník dr. Oldřich Dubina.

V únoru 1941 pronajalo středisko za 36.000 franků na předměstí Saint Loup u Marseille zámek La Blancherie, který byl veden jako zemědělská usedlost, kde mohl být provozován chov dobytka, zahradnictví i obuvnická a krejčovská dílna, mohli tam bydlet cizinci, kterým byl pobyt přímo ve městě Marseille zakázán. V roce 1941 tam bydlelo kolem osmdesáti osob. Příjmy byly zpočátku výhradně ze zahraniční pomoci – 6,8 miliónu franků z amerických sbírek – a později také z příspěvku československé vlády, středisko pokračovalo v obstarávání dokumentů pro československé příslušníky, aby tak byli v pořádku vůči francouzským úřadům (celkem 81 osob za období září 1941 – srpen 1942), dosáhlo tak propuštění řady osob z internačních táborů.²⁰ Pomáhalo také v útěku vězňům nacistických koncentračních táborů a těm, kteří se chtěli dostat do Anglie. Tak v létě 1942 pomohli dvěma z pěti účastníků známého útěku z koncentračního tábora Natzweiler v Alsasku, československému důstojníku Josefu Mautneru-Briximu a rakouskému antifašistovi Karlu Haasovi, kteří 2. října 1942 přijeli do Marseille. Středisko jim opatřilo československé náhradní pasy, příslib kanadského víza přes konsula Františka Čejku v Lisabonu, americké, portugalské, španělské tranzitní vízum, přátelé vyrobili padělaná francouzská výjezdní víza a prostředky na cestu přes Španělsko a Portugalsko do Anglie, kam z Marseille 20 minut před příchodem Němců do Marseille 11. listopadu odjeli, 17. listopadu dorazili do Lisabonu. Protože šlo o významné osoby, 21. listopadu nastoupili do britského hydroplánu, který přes irský Shannon dopravil do Anglie, kde byli tři dni vyslýcháni britskými důstojníky. Čechoslováci, například Baťa, Mazurek, Mrkvička, kteří v té době ilegálně překročili španělské hranice, skončili ve španělském vězení.²¹

V září 1941 zůstávalo v internačních táborech Rivasaltes, Gurs, Noe, Récébédou, Vernet, Rieucros, Milles celkem 207 československých civilistů, z toho 110 mužů, 75 žen, 25 dětí.²² Okolo dvě stě padesáti bývalých vojáků zůstávalo v pra-

19 AÚTGM, EB II, kart. 431, sl. 118, dopis reverenda Bohuslava Hrubého z Chicaga 2. 2. 1941 a státního tajemníka H. Ripky kanceláři presidenta republiky ze 4. 7. 1941.

20 AÚTGM, EB II, kart. 431, sl. 118/2, zpráva konzula dr. J. Lavičky z Marseille 18. 2. 1941.

21 Mautner-Brixi Josef: Útěk z koncentračního tábora Natzweiler (ed. J. Plachý). Praha 2017, s. 187–206. Srov. Fišera, J. a E.: Vzpomínky, s. 116–117.

22 Právě přijel z Francie (Vyprávění čet. asp. S. přísl. 2. pluku). Naše noviny, Anglie 28. 11. 1942.

covních rotách. Pokles počtu internovaných vyplýval z toho, že někteří byli propuštěni, uprchli, vystěhovali se z Francie, část se vrátila do protektorátu, nebo i zemřeli, nevydrželi těžké životní podmínky, části se podařilo zařadit do civilního života v obou částech rozdělené země. Během jednoho roku se také podařilo osvobodit z koncentračních táborů přes dvě stě interbrigadistů (mimo asi dvanácti těch, kteří jako zvlášť nebezpeční byli odesláni na francouzskou Saharu).²³

I cizinci na svobodě museli čelit nejrůznějším omezením. Nemohli cestovat bez zvláštního průkazu, nemohli telegrafovat bez povolení policie, které museli odevzdat průklep telegramu, telegramy do ciziny byly podrobovány přísnému zkoumání. Kontrole podléhaly i cizí konsuláty, jimi vydávané pasy a víza, aby se předešlo odjezdu mužů ve vojenském věku. Vláda zrušila vydávání výjezdních víz jednotlivými departementními prefekturami a vyhradila si je sama a tak další evakuaci československých vojáků znemožnila.²⁴

Propuštění vojáci, kteří neměli jiné možnosti, byli většinou umístěni na odlehlejší statky v Centrálním masívu, v departmentu Corrèze a Cantal, pronajatých střediskem. Osmdesát procent lidí na statcích, celkem asi sto padesát osob, bylo v pracovních táborech prohlášeno za práce neschopné nebo byli pro špatný zdravotní stav propuštěni z internačních táborů. Zde se mohli zařadit do práce a získat sebevědomí, že i přes svůj zdravotní stav mohou být soběstační. Práci na statcích vedli lidé, kteří si sice zemědělské znalosti teprve osvojovali, ale byli dobrými organizátory. Celkově vedl statky advokát dr. Eryín Weinstein-Svoboda. Hospodářství, podobná ostatním v tomto horském kraji, pěstovala především brambory a žito, měla později osmdesát kusů hovězího dobytka, sto kusů vepřového, stejný počet ovcí a drůbež. Na farmách byla vyplácena mzda 10 franků denně. Zemědělské úřady v kraji měly pro československé podnikání pochopení, neboť traktorem umožnily obdělávat i půdu svých sousedů a tak zvětšit osevní plochu v oblasti. Statky podporovaly Čechoslováky v internačních táborech, věznicích a nemocnicích a pomoc potřebným zasilaly do severní okupované zóny.²⁵

Diplomatické mise okupovaných států byly zrušeny a postupně byly rušeny i jejich konsuláty. Od listopadu 1940 byl konsulát v Marseille veden jako konsulat v likvidaci. V lednu 1941 Německo nařídilo uzavření konsulátů všech okupovaných zemí a policejní prefekt v Marseille zakázal Vochočovi úřední činnost.

23 VHA, fond Ilegalita, kart. 21, vol. 25/1, Zpráva O. Hromádka z Paříže 27. 7. 1945 a London, L.: La Mégère, s. 38, Právě přijel z Francie. Vyprávění četaře aspiranta S., příslušníka 2. pluku. Naše noviny, Anglie, 28. 9. 1942, Zo života našich ve Francii. Zpráva faráře Šimoviče. Slovenský Hlásník, Pittsburg, 18. 6. 1942, Několik slov o situaci Čechoslováků ve Francii. Zpráva z Marseille z 19. 1. 1942. Hlídka, Chicago, duben 1942.

24 AÚTGM, EB II, k. 431, sl. 118/2, zpráva konzula dr. J. Lavičky z Marseille 18. 2. 1941.

25 Právě přijel z Francie. (Vyprávění čet. asp. S. přísl. 2. pluku). Naše noviny, Anglie 28. 11. 1942.

Když neuposlechl, byl mu v březnu 1941 přikázán nucený pobyt ve vnitrozemí, v Lubersac (Corréze), v červenci 1941 se mu podařilo vycestovat a dostat se do Anglie.

Pomocí francouzských přátel na prefektuře v Marseille se podařilo desítkám československých občanů vystavit francouzská doklady na falešná jména. Později pracovník československo-francouzské zpravodajské sítě Rossi kapitán Antonín Rybák opatřit blankety francouzských „recepissés“, faksimile úředních razítek a bylo možno dát lidem řadu dokladů: osobní průkaz, potravinové lístky, dokonce i osvědčení, že nemusí na nucené práce do Německa.²⁶

Pro ty, kteří chtěli Francii opustit, ať již proto, aby připojili k bojujícímu Československu nebo se dostali z dosahu nacistické rasové, či politické perzekuce, byla legální i ilegální cesta na svobodu velmi složitá. Legálně bylo třeba získat vízum cílové země (ani USA neudělovaly víza československým občanům víza nijak ochotně (např. známý spisovatel Egon Hostovský byl nejdříve odmítnut pro údajný panslavismus), to se změnilo teprve po vstupu Spojených států do války. Potom i cizinec musel mít pro odjezd z Francie výjezdní vízum a španělské tranzitní vízum, které nemohli získat muži ve vojenském věku do 45 let. Španělský konsul v Lyonu odmítal uznávat československé pasy, portugalský konsul byl ochotnější, bylo potřebné mít povolení francouzské národní banky na nákup dolarů, bez kterých cizinec nebyl do Španělska vpuštěn, franky se ve Španělsku platit nedalo. Pokud žadatel vyřizoval dokumenty korespondenčně, musel počítat s tím, že korespondence může být zdržována cenzurou.²⁷

Ilegální cesty mohly být úspěšné, pokud byly organizované a uprchlíka čekala na španělské hranici spojka, která mu dala informace, jak dále pokračovat a vybavila peníze a uschovala jeho doklady. Uprchlík se obvykle vydával za Kanadána, který utekl ze zajateckého tábora v Německu, nesměl mít u sebe žádné doklady. Ty ale potom potřeboval pro britský konsulat ve Španělsku, kam je dodala spojka, a pro britské úřady v Gibraltaru a Londýně. Nezastihl-li uprchlík spojku, musel doklady spálit a vydat se Španělskem na vlastní pěst. V druhé polovině r. 1941 již bylo těžší proniknout ilegálně z Francie přes Španělsko do Portugalska. Podle zprávy majora Pána, rezidenta československého vojenského zpravodajství v Lisa-

26 Fišera, J. a E.: Vzpomínky, s. 187.

27 AMZV, LA-D, kart. 195, V–VII, část zprávy Josefa Brože 15. 6. 1942. I s diplomatickým pasem vyřizování těchto formalit v případě úředníka Josefa Brože zabralo sedm měsíců a vlastní cesta z Francie do Velké Británie trvala dva měsíce. Brož vyjel z Francie vlakem 1. dubna 1942, aby 5. dubna po důkladných španělských prohlídkách dorazil do Lisabonu, kde čekání na anglickou nákladní loď do Gibraltaru zabralo tři týdny, plavba dva dni. V Gibraltaru čtyři dni čekal na parník (datum a čas odjezdu byl tajen), který jej za sedm dní přivezl do skotského Glasgow, kde vyloďování trvalo dva dni, patnáct dní strávil ve vyšetřovací stanici v Londýně, odkud byl vypuštěn 28. května 1942.

bonu, jeho španělský agent byl udán jiným Španělem španělské policii, a byl hned první den v Lisabonu zatčen portugalskou policií spolu 23 Poláky a Francouzi bez platných dokladů. Také byl zatčen jeho pomocník ve Figueras na španělsko-francouzské hranici.²⁸

Československý odboj v Paříži

Měsíc po okupaci Paříže, v červenci 1940 gestapo uvěznilo několik členů československé kolonie v Paříži, mezi nimi starostu pařížského Sokola, účetního filiálky Poldiny huti Františka Fiedlera, uvěznilo ho ve věznici La Santé, kde ho vyslychal česky mluvící major Lehman, který měl za úkol sledovat československý i německý exil ve Francii. Vytáhl na něj jeho protinacistické články, které s podtitulem Fiedler kontra Hitler otiskoval Fiedler ve Věstníku pařížského Sokola.²⁹ V této době, kdy Němci se již pokládali za naprosté vítěze a Lehman se chvástal: „Za čtrnáct dní budeme v Londýně“, nepovažovali Fiedlera za nebezpečného a po pěti měsících ho propustili.³⁰ Propuštěn byl také Ludvík Brzický, francouzský legionář, předseda Sdružení československých dobrovolníků, který provozoval nejlepší českou restauraci v Paříži, za okupace hojně navštěvovanou Němci, kterým se stýskalo po středoevropské kuchyni. Za své návštěvy v Paříži v květnu 1942 tam docházel i Heydrich. Hůře dopadl advokát dr. Ota Flanderka, předseda Československé kolonie ve Francii, který pomáhal krajanům v úředních záležitostech. Byl odveden do koncentračního tábora, kde na konci války podlehl tyfové epidemii. Novinář Crkal-Darras sice věznění také přežil, ale po válce skončil v Čechách na psychiatrické klinice.³¹

Po období hluboké deprese francouzské společnosti po kapitulaci, která byla velkou morální ranou, došlo po německém útoku na Sovětský svaz k obratu. Francouzi si uvědomili, že navzdory nacistickým úspěchům se vytváří celosvětová protihitlerovská koalice, záruka budoucího vítězství. Tehdy začaly první ozbro-

28 Československé úřady se například zabývaly možnostmi pomoci do exilu známému francouzskému odborářskému předákovi Léonu Jouhauovi a jeho sekretáře. Tento starší pán, když byl informován, že všechny schůdnější přechody přes Pyreneje jsou obsazeny policií a bylo by třeba přejít 70 km pustými horami a i přechod španělsko-portugalské hranice byl nejistý, takovou cestu odmítl, a měl mu být poskytnut čs. cestovní pas s kubánským vízem k legální cestě. K tomu však již nedošlo, Jouhau byl koncem r. 1941 zatčen a později vězněn v Německu s jinými francouzskými prominenty jako býv. premiér Daladier a šéf štábu gen. Gamelin. AÚTGM, f. EB II, kart. 432, 118/13, dopis mjr. Pána z Lisabonu vyslanci J. Smutnému 29. 9. 1941.

29 Viz např. Střední Evropa, životní prostor Němců. Věstník pařížského Sokola, r. III, 1940, č. 2, s. 5–6.

30 SOKA Pardubice, f. Fišera, kart. 12, Vzpomínka Fiedler, F.: Náš „Odboj“ v Paříži, s. 1–2 (stroj. 8 s.).

31 Tamtéž, srov. s deníkem dr. Jana Opočenského v Londýně z 1. 12. 1942: „Brzický má stále restauraci v Paříži a stále je dobrá. I Heydrich, když byl v Paříži, byl u něho. Darras si mnoho uškodil, že se hádal s gestapáky. Flanderku našli, protože prý Gustl zapomněl v Office du Tourisme seznam spolku čs. důstojníků.“ Opočenský, Jan: Válečné deníky J. Opočenského. Praha 2001, s. 256.

jené útoky zvané actions d'éclat, partyzánské přepady aut, velitelství, hotelů, kde bydleli Němci, zejména v Paříži, které postupně upevňovali morálku obyvatelstva. Díky postoji většiny Francouzů na konci okupace mohlo se nakonec v Paříži udržet více než 100 000 lidí v ilegality, bez dokumentů, uprchlých zajatců, Francouzů, kteří odmítli nastoupit na nucené práce do Německa apod.

Českoslovenští krajané a emigranti ve Francii nezůstali stranou tohoto francouzského domácího odboje. V polovině roku 1941 se spojili Karel Štefka z československé komunistické skupiny Main d'oeuvre immigrée – MOI, představitel československé kolonie Jaroslav Vonka a náčelník pařížského Sokola František Fiedler a vytvořili v Paříži výbor, který měl propagovat československý odboj a poskytovat ohroženým krajanům sociální pomoc. Po uvěznění Štefky (měl falešné doklady), výbor doplnil interbrigadista Ota Hromádka-Horník.

V září 1941 získal Výbor československého odboje pevnější organizační strukturu, spojil asi 200–250 krajanů, vydával ilegální časopisy *Nové Československo* a slovenské *Naše zvesti*, cyklostylované s pomocí francouzské odbojářky a přítelkyni Československa Jeanne Thomasové (po válce obdržela Čs. válečný kříž) v Cité universitaire. Na výrobě plakátů, letáků i falešných dokumentů spolupracoval například slovenský malíř Imro Weiner-Král. Dále se na vydávání časopisu podílel interbrigadista Osvald Závodský, bývalý velitel praporu Masaryk ve Španělsku, další interbrigadisté Miloš Nekvasil, Ota Hromádka, Ladislav Holdoš, Karel Štefka se svou manželkou, vycházel i časopis pro ženy, informační časopis *Volá Londýn*, hovoří Moskva, redigoval španělák Karel Marek. Na odbojovém tisku spolupracovala Francouzka Jacqueline Mazonová, dcera slavisty André Mazona (po válce pracovnice Francouzského Institutu v Praze), i krajanka Prchalová-Michalíčková a fotograf Stanislav Král.³²

Podařilo se navázat první spojení s Londýnem, když Francouzce, rozené Bourgogne, se podařilo odjet za svým českým manželem do Londýna. Na základě její zprávy v září 1942 přinesl první poselství a finanční podporu Jacques Boizard de Guise. Pocházel z rodu francouzské protestantské šlechty a jako místopředseda Francouzského Červeného kříže dojížděl do Ženevy, sídla Mezinárodního Červeného kříže, kde navázal spojení s dr. Jaromírem Kopeckým, československým delegátem u Společnosti národů. Přinesl od Lowrieho 50.000 franků a tak bylo možno rozvinout rozsáhlejší akce v rámci drobné zpravodajské práce a sociální pomoci. Schůzky s ním se konaly v protestantském kostele Vykoupení v ulici Chauchat (Paris 9). Boizard de Guise byl v březnu 1944 zatčen a vyslýchán gestapem v budově francouzského ministerstva vnitra, uvězněn ve věznici ve Fresnes

32 AMZV, LA-D, kart. 72, Zpráva o činnosti během okupace Francie Němci Jaroslava Vonky z 18. 10. 1944, s. 1–4, VHA, f. Ilegalita 25/1, Zpráva O. Hromádka z Paříže 27. 7. 1945, Čs. ilegální tisk v Paříži za okupace. Mladá fronta 7. 12. 1945, Pravdová, A.: Zastihla je noc, s. 124–126.

a později zahynul v německém koncentračním táboře Dora.³³ Podle svědectví J. Vonky: „Jsem mu povinen tímto vším díkem, neboť umožnil, že to málo, co jsme provedli, jsme mohli vůbec provést.“³⁴

I když kolaborační francouzský tisk obecně útočil na Československo jako na zednářský, židobolševický stát, uměle vytvořený Versailleskou smlouvou, od září 1941 oficiální tisk zaznamenával, podle německé agentury DNB i tisku neutrálních zemí, nacistický teror v českých zemích, popravy podle stanného práva, proces ministerského předsedy Aloise Eliáše (popraveného následujícího roku). To vyvolávalo sympatie Francouzů a na základě francouzského vysílání z Londýna mělo široký ohlas v odbojovém tisku. Odbojový časopis *La Verité* měl pravidelnou rubriku Československo, kde informoval o československém odboji a projevech československých státníků v exilu.³⁵

Na začátku r. 1943 Byla svolána širší schůzka delegátů československých spolků, zúčastnili se zástupci Sokola, MOI, Sokola. Ze setkání tak vznikla organizace odboje, Československý národní výbor ve Francii (ČSNV), střídavě používal název Výbor československého odboje, zastupující všechny Čechoslováky ve Francii, od horníků na severu z Pas-de-Calais až po demobilizované vojáky v Marseille. Tento národní výbor navázal kontakt s Londýnem a byl uznán československou vládou za zástupce všech Čechoslováků ve Francii. Nový výbor pracoval ve složení:

Předseda: František Fiedler (Sokol),
místopředseda: Prof. Emanuel Šrámek,
sekretariát: Antonín Svoboda, později opět Hromádko-Horník,
sociální referent: Jaroslav Vonka,
tisk: Miloš Nekvasil-Kašpar,
za Slováky: Imro Weiner-Král.

Výbor začal vytvářet odbočky ve venkovských městech, bojové družiny, udržoval kontakt s francouzskou resistencí, šířil protiněmecká propagandu letáky, vyzýval k sabotážím a pasivní resistenci, v rámci sociální péče podporoval pronásledované, vězněné, nemocné, vyhledával Čechy totálně nasazené v organizaci Todt, kde pracovali především na stavbě Atlantického valu, zejména v Brestu, St. Malo, Pas-de-Calais, šlo několik tisíc mladých lidí ve věku 18 – 22 let, ale byli tam i lidé dostatečně kvalifikovaní, aby poskytovali důležité zpravodajské informace. Výbor napomáhal útěku spojeneckých zajatců, protinacistickou propagandu šířil i mezi vojáky Wehrmachtu, odkud získával, především od Rakušanů,

33 SOKA Pardubice, f. Fišera, kart. 12, Vzpomínka F. Fiedlera Náš „Odboj“ v Paříži.

34 AMZV, LA-D, kart. 72, Zpráva J. Vonky o činnosti během okupace Francie Němci z 18. 10. 1944.

35 AMZV, LA-D, kart. 68, Zpráva Jaroslava Jíry z 9. 1. 1942 Československo ve francouzském tisku v r. 1941.

zpravodajské informace.³⁶ V květnu 1943 bylo vydáno svolání ke krajanům ve Francii (viz dokument 1).

Aktivizace československého odboje ovšem vedla ke zvýšenému zájmu gestapa o naše krajany ve Francii. V dubnu – květnu 1943 byla řada Čechů v Paříži předvolána na ministerstvo vnitra, kde úřadovalo gestapo. Byli vyslýcháni o tom, kdy přijeli do Francie, zda narukovali do armády, co tam dělali, co dělali po příměří. Asi padesát osob bylo zadrženo a posláno do koncentračního tábora ve Fort Romainville, později do Německa.³⁷

Čechoslováci se od počátku podíleli i na ozbrojených akcích proti okupantům. Na podzim roku 1942, kdy Němci postupovali na Kavkaz a v Paříži německý velitel generál Stulpenagel dal vyvěšovat vyhlášky s odměnami za dopadení teroristů a seznamy zastřelených rukojmí, interbrigadista Osvald Závodský, společně s dvěma dalšími Čechoslováky, Ickevičem a Bukáčkem, podnikl pumový útok na hotel v ulici d'Alesia, kde zahynuli čtyři němečtí důstojníci a dvanáct dalších bylo zraněno.

Podle vzpomínky jednoho z účastníků v armádních novinách československé brigády v Anglii: „Osvald jednoho dne rozestavil hlídky po rozích ulice. Sám pak vzal bombu, již byl 100mm dělostřelecký granát s doutnákem. Zapálil doutnák, otevřel dveře hotelu a vyvalil granát dovnitř. Kámen vržený do okna přivábil Němce do chodby. V ten okamžik granát vybuchl.“³⁸

Při policejních razířích proti odboji Němci zajali a 6. října 1943 popravili jiného španěláka Aloise Neuera (pseudonym Pierre Snauko, po válce byla po něm v Paříži pojmenována ulice), jednoho z velitelů cizinecké odbojové organizace MOI v pařížské oblasti, organizátora úspěšných sabotáží strojírenské výroby: „Během dne jsme se potkávali. V závodě, který byl pod německou správou, nechyběly cíle jako lokomotivy, nákladní automobily, motory atd. Využívali jsme společně všech možností a důvěry německých hlídačů, kterou k nám, jako vedoucím skupin měli a tak jsme společně prováděli sabotáž. Zatímco jeden dával pozor, druhý sypal písek do ložisek. Často se stávalo, že krátce po odchodu z práce, když v dílnách už nebyli než Němci, rozhořely se plameny na těžkých nákladních vozech nebo diesellových motorech.“³⁹

V květnu 1944 popravili velitele československého oddílu, devatenáctiletého Slováka z Gennevilliers, Pavla Šimu, který dvakrát sám zaútočil na německé vojáky v Paříži. Jednou z revolveru zastřelil dva německé důstojníky vycházející

36 AMZV, LA-D, kart.73, Zpráva J. Vonky z Paříže ze začátku dubna 1943 a AMZV, LA-D, kart. 73, zpráva ČSNV zaslaná MZV ze 17. 7. 1944. ČSFVDJ, dok. 263, s. 389–91.

37 AMZV, LA-D, kart. 73 Zpráva J. Vonky z Paříže odeslaná J. Kopeckým 7. 7. 1943 z Ženevy.

38 A. S., Náš partyzán. Naše noviny, Anglie, 23. 9. 1944.

39 A. S., Tamtéž.

ze zábavního podniku na bulváru Pigalle, sebral jejich pistole a zmizel v překvapeném davu.

Odboj Čechoslováků po okupaci tzv. svobodné zóny

Dosud legální činnost československého střediska v Marseille ukončila německá okupace jižní „svobodné zóny“ v listopadu 1942. 14. listopadu 1942 okupanti zabrali zámek La Blancherie, aniž by věděli, že jde o československou ubytovnu a 3. prosince středisko na rue de la République obsadilo podle tehdejších zpráv gestapo (později se ukázalo, že šlo o sicherheitsdienst – SD), zatkllo ředitele dr. O. Dubinu a dalších sedmnáct osob, které během dne vcházely do budovy. Dubinu, jeho ženu Marii (roz. Zemanovou, neteř Ivana Olbrachta) a deset dalších osob odtransportovali do pařížských věznic a později německých koncentračních záborů, zabavili peníze v pokladně, asi 100.000 franků, a veškerý písemný materiál. Protesty ředitele francouzské správní kanceláře Bureau des Affaires Tchèques A. Blondeau nepomohly, Němci prohlásili, že nejde o Francouze, ale o protektorátní příslušníky říše. Mezi písemnostmi zabavenými ve středisku byly i podrobné dotazníky těch, kteří se ucházeli o podporu střediska. Nejen osobní data, ale i datum příjezdu do Francie a podrobnosti vojenské služby ve Francii, proč se nevrátili do protektorátu a ucházejí se o podporu československé vlády, věci pro které je Němci mohli rovnou zastřelit.⁴⁰

Vojáci a jejich rodiny i další se tak ocitli bez prostředků a ještě mohli každou chvíli očekávat uvěznění a odvezení Němci. Francouzské úřady pro ně nemohly nic udělat, jen jim doporučily, aby opustili Marseille a odstěhovali se do vnitrozemí. Tak se většinou nechali najmout na práci v zemědělství u Francouzů nebo na československé statky v Corrèze. A tak unikli velkým raziím, které okupanti provedli v lednu – únoru 1943 v Marseille. Útěk do Španělska v době, kdy hranice byla hlídána Němci, byl takřka vyloučen. Asi pět stům osobám se podařilo uprchnout do Švýcarska (např. malíř Jíří Kars, lékařka mezinárodních brigád dr. Vlasta Vese-

40 Podle zprávy J. Jíry pro MZV v Londýně z ledna 1943 o zatýkání čs. občanů v Marseille: „Všichni zazlívali dr. Dubinovi a dr. Brzákovi, který podobně jako další pracovník střediska unikl zatčení tím, že chodili do kanceláře později, a byli na ulici varováni francouzským policistou, a dalším úředníkům, že neukryli tyto a jiné písemnosti hned po příchodu Němců 12. 11. 1942. Ředitel Bařovy filiálky Atlas J. Halaška a jiní vyčítali Dubinovi lehkomyšlnost, neboť již předtím byl upozorněn, že koncem listopad přišel příslušník gestapa do budovy konsulátu a chtěl mluvit s představitelem konsulátu, zde bydlící Jan Kuhajevič mu sdělil, že konsulát již neexistuje, místnosti jsou prázdné a archiv odvezen a zapečetěn. Současně přišel zástupce německého konsulátu s přípisem, aby představitel konsulátu se dostavil na německý konsulát. Dr. Dubina nechal dopis bez odpovědi, místo aby poslal na německý konsulát člena výboru Francouze, kancelář uzavřel a kancelář i veškeré dokumenty přenesl jinam. AMZV, LA-D, k. 70, zpráva J. Jíry MZV z ledna 1943 o zatýkání čs. občanů v Marseille (Dodatek k situační zprávy o Francii). ČSFVDJ, dok. 144, s. 231–234. Srov. Fišera, J. a Fišerová, E.: Vzpomínky, s. 95–102.

lá), jiným, díky vstřícnosti či úplatnosti policejních úředníků, získat francouzské občanské průkazy, což ovšem byla záruka nejistá, protože ministerstvo vnitra začalo zavádět průkazy nové, pro něž bylo třeba doložit řadu dokumentů. Několika studentům vytrženým z universit z Aix-en-Provence a Montpellier se podařilo zaplatit na university v Clermont-Ferrant, v Grenoblu a Lyonu, kde dostali stipendia. V Clermont pokračoval lektorát českého a slovenského jazyka, který vedl prof. Jiří Straka.⁴¹ Malá československá kolonie zůstávala v Lyonu, horníci v dolech Grand Combe u Nîmes a ve Viano.

Přes tíživou atmosféru, která zavládla, kdy nikdo nevěděl, jak daleko půjde zatýkání, bylo rozhodnuto pokračovat v činnosti střediska v podmínkách ilegality V soukromém bytě krajana E. Bárty v horské vesnici Mazargues nedaleko Marseille byla ustavena tajná kancelář. Díky spolupráci francouzské pošty se podařilo získat seznam krajanů, které středisko dosud podporovalo. V obtížné situaci, kdy se zhoršily možnosti pomoci internovaným, bylo postupně obnoveno spojení s krajany, kteří dosud zůstávali v pracovních táborech, s krajany v departmentu Gard i se studenty a vojáky, kteří zůstávali v Marseille. Dětský útulek, který středisko vydržovalo, byl přestěhován do departmentu Creuse, na zámek Theil, který patřil rodině malíře Václava Brožíka.⁴²

Zatímco ženy se z internačních táborů dostaly, většinou jako zemědělské dělnice, služky, kuchařky, řada studentů a vojáků byla nucena totiž třetím rokem setrvat v pracovních rotách s tuhým vojenským drilem, v rozpadajícím se oblečení, dřevácích s žoldem, který sotva stačil na přežití. Někteří se ze zoufalství dali naverbovat na práci do Německa, v té době už německé úřady ani nezjišťovaly jejich minulost, jen když měly pracovní sílu. Před odjezdem napsali dopis československé vládě: „Před odchodem do Německa dočkali jsme se smutných chvil, ale nebylo pro nás jiné pomoci. Pronásledovaní jsme byli v pracovních táborech jako otroci na galejích. 5 franků na den, bosí a holí, přitom hladoví. To jsme dostali odměnu jako dobrovolníci!... Tak nás naše situace dovedla k tomu, že jsme nuceni udělat věc proti vlastnímu srdci.“⁴³

Lowrie, který před příchodem Němců odjel do Ženevy, v telegramu informoval československou vládu o zoufalé situaci Čechoslováků ve Francii s požadavkem zaslání minimálně miliónu francouzských franků měsíčně, nemá-li dojít ke katastrofě. „Naši lidé si vedou statečně, ale budou na konci sil, pokud nedostanou peníze.“⁴⁴

41 Tamtéž

42 AMZV, LA-D, kart. 72, zpráva dr. Stanislava Brzáka MZV z 15. 1. 1944. ČSFVDJ, dok. 219, s. 335–336.

43 AMZV, LA-D, kart. 70, zpráva J. Jíry MZV z března 1943. ČFSDJ, dok. 161, s. 258–261.

44 AMZV, TO (telegramy odeslané) 1943, kart. 28, č. 2802. Vláda zaslala pomoc ve švýcarských francích prostřednictvím dr. J. Kopeckého v Ženevě. Viz Zápisy ze schůzí československé vlády

Situace Čechoslováků, jako všech cizinců ve Francii, se zhoršila, Němci věděli, že jsou nebezpečnějšími nepřáteli než Francouzi, ale nepřátelství Němců přinášelo i výhody. Odbojově naladěni Francouzi nepochybovali o jejich smyšlení a vycházeli jim vstříc. Zpráva dr. Brzáka, tehdejšího vedoucího střediska, které pokračovalo v podzemí, uváděla: „... jsme ze všech národů, kteří ve střední a jižní Evropě Němcům odporují, nejpopulárnější my. Stane-li se tedy, že se někdy vazalští vojáci proti německému vedení vzbouří – jako se to přihodilo ve Villefranche-de-Rouergue a snad i v Grenoble – povídá se po celé Francii, že vzpouru vyvolali Čechoslováci.“⁴⁵ Na popularitě měly podíl i mezinárodní cesty presidenta Beneše, i když ho kolaborační noviny zostouzely, vždy o něm psaly jako o prezidentu ČSR.⁴⁶

Když se jaře 1944 aktivizovalo partyzánské hnutí v Corrèze, uskutečnilo gestapo velkou razii na československé statky. 19. března za svítání přijelo gestapo ve třech vozech s oddílem hilfspolizei. Vytáhli všechny obyvatele z postele a vyptávali se na vedoucí, dr. Brzáka a dr. Weinsteina, vykradli jejich pokoje, peníze i osobní věci dalších osob. Později přijeli znovu, tentokrát v sedmi nákladních vozech, doprovázeni milicí francouzských fašistů. Našli v úkrytu Brzákův kufr, kde byla falešná razítka, formuláře pro francouzské občanské průkazy, důležité adresy i zprávy o dislokaci německých jednotek, dopis prezidentu Benešovi s podpisem pěti set krajanů. Také zjistili, že vedoucí mají několik falešných legitimací a v následujících dnech gestapo prohlíželo všechny muže v okolí podle fotografií nalezených v Brzákově kufru. Ještě několikrát se vrátili a odvezli celkem věci v hodnotě 100.000 franků. Také odvěkli jedenáct mužů, pět z nich se nikdy nevrátilo.⁴⁷

Po tomto přepadení všichni bojeschopní muži, asi dvě stě československých vojáků, rozptýlených na statcích v jižní Francii, vstouplo do oddílů maquis. Po vylodění Spojenců 6. června se zapojili do bojů, které měly zpomalit přesun německých divízií do Normandie. Tak se četa vedená kadetem Ludvíkem Maníčkem střetla s jednotkou SS divize Das Reich, která v odvetu za akce partyzánů 10. června spáchala pověštný zločin v Oradour-sur-Glane.⁴⁸ Po vylodění Spojenců v Provence 15. srpna se českoslovenští bojovníci zúčastnili osvobozování několika ji-

v Londýně. III.1. Praha 2012 a III. 2. Praha 2013.

45 AMZV, LA-D, kart. 72, Zpráva dr. S. Brzáka o situaci ve Francii z 25. 1. 1944. ČFVDJ, dok. 219, s. 337–8.

46 Tamtéž.

47 SOKA Pardubice, f. Fišera, kart.12. Les Tchèques de Manicque ont pris volontairement les chemins des maquis. Corrèze Magazine (výstřižek časopisu, tisk, b. d.) O pomoci spojeneckým parašutistům viz kvn: Pomáhala parašutistům. Naše noviny, Anglie. 26. 1. 1945.

48 Tamtéž. Skupina čs. dobrovolníků, které velel J. Boublík a L. Maníček se později účastnila bojů v Alsasku, osvobození města Belfort. AMZV, LA-D, kart. 74, zpráva J. Jíry z Paříže (po 1.12.1944). ČS-FVDJ, dok. 299, s. 431–2. Maníček byl v 70. letech předsedou Sdružení čs. dobrovolníků ve Francii.

hofrancouzských měst. Interbrigadista Jindřich Hecht (syn profesora lékařství na Karlově universitě H. Hechta) byl zástupcem velitele partyzánské brigády FTPF, která osvobodila středisko departmentu Corrèze, město Tulle. Do ozbrojených oddílů později vstoupilo i sto dvacet československých krajanů v hornické oblasti severní Francie.⁴⁹

Čs. účast na povstání v Paříži

V březnu 1944 byla zahájena příprava povstání v Paříži. Situace se zhoršila, když byl zatčen Boizard de Guise, který zajišťoval spojení s dr. Kopeckým v Ženevě. V dubnu byl J. Vonka vyzván, aby nastoupil na nucené práce v Německu, uchýlil se z Paříže, kde se již po zatčení Boizarda necítil bezpečný, na venkov. Poslední zprávu, kterou de Guise přinesl, byla patrně informace o přípravě vyslání parašutistů z Anglie k navázání přímého kontaktu s národním výborem, začátkem července seskočil západně od Paříže předválečný náčelník Sokola Karel Tichý (vystupoval pod jménem Suchý) a Bohuslav Menšík (vysadek Destroyer), jejich ubytování si vzal na starost Sokol Jan Lukeš.⁵⁰

Koncem července se v bytě F. Fiedlera sešli členové národního výboru, aby projednali československou účast na připravovaném povstání. Weiner-Král hovořil o svých těžkostech s řadou lidí, kteří se vymlouvali, protože měli obavy pustit se prakticky beze zbraní do boje s obrovskou přesilou za situace, kdy už bylo jasné, že Paříž bude brzy spojeneckými vojsky tak jako tak osvobozena. Ota Hromádka-Horník, kterému podléhalo 1 200 cizineckých příslušníků Forces francaises de l'interieur – FFI v pařížské oblasti, sebevědomě prohlásil, že on ukáže, jak to zvládne.⁵¹

Krátce předtím manželka jednatele Sokola Jiřího Špánka dala jednomu polskému dezertéru z Wehrmachtu adresu Fiedlera, aby se mohl ukrýt. Ten byl bohužel postřelen a zatčen francouzskou policií, která našla tuto kontaktní adresu a pozdě večer vtrhla během schůzky do bytu, zatkla Fiedlera, prof. Šrámka, Halašku, dalšího člena výboru i Nekvasila, který přišel později. Podle seznamu členů bojových družin, který policie našla u Fiedlera, začala zatýkat další odbojáře.⁵²

49 Eska: Čechoslováci v severní Francii za okupace. Naše noviny, Anglie, 11. 12. 1944. O ustavení čs. sekce FFI v Toulouse hovoří zpráva vyslance Františka Černého: „Kpt. Neff dostal kasárna, na kterých vlaje čs. prapor. V kasárnách je zatím asi na 200 mužů z různých skupin maquis, další se shromažďují a svolávají rozhlasem. AMZV, TD (telegramy došlé) 1944, č. 2433, zpráva vysl. F. Černého z 16. 10. 1944. ČSFVDJ, dok. 288, s. 419.

50 AMZV, LA-D, kart. 72, Zpráva o činnosti během okupace Francie Němci J. Vonky z 18. 10. 1944. Tichý si po osvobození stěžoval, že jeho vysílkačka byla špatná a styk s Londýnem téměř k ničemu. Mucha, Jiří: Oheň proti ohni. 3. vyd. Praha 1970, s. 395.

51 Archiv bezpečnostních složek (ABS), sign. 300-101-2, Výpověď Weinerja-Krále 3. 4. 1950.

52 Tamtéž, také Nekvasil, M: Temoignage, s. 54–55 a Nekvasilová, Kateřina: Poslední čs. národní výbor v Paříži. Národní osvobození 1999, č. 26, s. 7–8.

Hromádkovi a Královi se podařilo uniknout, oba odešli se schůzky dříve, měli stejnou cestu, a tak mohli varovat ostatní před zatčením a pokračovat v přípravách k povstání. Zatčené odvezli na pařížskou policejní prefekturu. V té době již policie hledala alibi do budoucna a zatčení nebyli předáni gestapu. Byli osvobození 16. srpna, kdy se pařížská policie vzbouřila, obsadila prefekturu a osvobodila uvězněné. Měli velké štěstí, protože gestapo před svým útekem vyprázdnilo řadu francouzských vězení, sedmnáct mladých odbojářů bylo zastřeleno v Boulogneském lesíku a dvacet šest ve Vincennes a stovky dalších vězňů deportovalo do Německa. Podle plánu měli odbojáři zajistit československý majetek v Paříži, budovu vyslanectví, konsulát a budovu československé kolonie. Pro tři sta deset bojovníků bylo k dispozici dvacet revolverů.

Když se 19. srpna ozvaly první výstřely, československý oddíl obsadil v rue Bonaparte 18 památný dům československé kolonie, kde byla říjnu 1918 ustavena československá prozatímní vláda.⁵³ Jiný oddíl, složený z totálně nasazených v organizaci Todt, pod vedením bývalého československého důstojníka obsadil konsulát a následujícího dne byla navrácena do československých rukou i budova vyslanectví na avenue Charles Floquet 15. Jeden z účastníků vyprávěl:

„Šli jsme tam včasné zrána. Zbraně jsme neměli, vzal jsem si tedy do ruky těžké kleště a s těmi jsme dobývali vyslanectví. Jakmile jsem však otevřel dveře, viděl jsem na chodbě kufry zapakované a připravené k odchodu. Němci měli nahnáno. Znamenalo to prohlédnout budovu od sklepa po střechu, není-li někde někdo schován, a s těmi kleštěmi v rukou to příjemná práce nebyla. Ale nenašel jsem nikoho. Za to otevřené okno do zahrady ukázalo, kudy se páni v poslední chvíli vystěhovali.“⁵⁴ Na našem vyslanectví Němci zřídili centrum své propagandy ve Francii a československý oddíl ukořistil celý materiál, jakkoli se zdála jeho cena pochybná. Seznam francouzských kolaborantů a sympatizantů s nacismem byl předán veliteli FFI, generálu Joinvilleovi.⁵⁵

53 Podle zpravodajky krajanského časopisu podepsané jako Edita: „Čs. FFI zabrali náš dům prázdný, vypleněný předtím Němci na útěku... Muži a ženy, kteří za povstání se statečně bili, byli vyhladovělí. Mladá Francouzka, žena válečného zajatce, která bydlí naproti domu,... dostavila se hned, jak viděla čs. FFI v domě, aby jim nosila jídlo... Ubytovala u sebe mladé Čechoslovačky a dělila se s nimi o vše, co měla. Každý ví, jak drahocenný byl v této době jeden brambor nebo minuta plynu. Zašla jsem k této Francouzce, abych jí jménem Čs. národního výboru ve Francii poděkovala. Vyprávěla: Bylo to první den pařížského povstání. Vracejíc se ze své práce, viděla jsem, že Němci už v protějším domě nebyli a že tam byli Čechoslováci. Ptala jsem se jí: Znalá jste již předtím Čechoslováky nebo Československo? Ne, ale tito lidé byli v mých očích osvoboditelé, kteří pomáhali vyhnat Němce.“ *Nové Československo, Paříž*, r. 5, 1945, č. 11–14, s. 4.

54 AMZV, LA-D, kart. 72, zpráva Jiřího Mucha z 5. 9. 1944 Českoslovenští FFI v boji o Paříž a Čechoslováci v boji o Paříž. Naše noviny, Anglie 18. 9. 1944, Čechoslovák, Londýn 22. 9. 1944.

55 AMZV, LA-D, kart. 72, zpráva Čs. národního výboru ve Francii z 3. 9. 1944.

Československé čety se zúčastnily útoku na poslaneckou sněmovnu, bojů na náměstí Concorde, útoku na sídlo německého velitelství v hotelu Majestic. Francouzský odbojový časopis *La Defense de la France* zaznamenal československé bojovníky na první stránce pod titulem: „Dobylí jsme své vyslanectví tak, jako dobudeme svých hranic“.⁵⁶ Československá skupina ukořistila nedaleko náměstí Etoile německé auto, které potom projíždělo Paříží s československou vlajkou a nápisem FFI tchécoslovaque. I po osvobození zastavovali lidé vůz na ulici a upozorňovali posádku na Němce či kolaboranty, kteří se začali vydávat za československé příslušníky.

Své dojmy z Paříže po osvobození zachytil válečný zpravodaj Jiří Mucha: „Tak jsem ji tedy znovu uviděl – Paříž. Slunečnou, rozzářenou, krásnější než dřív předtím, s barevnými praporky, visícími z každého okna a nad každou ulicí. O návratu do Paříže lze napsat celou knihu. Prvého dne jsou to jen zmatené přeháňky dojmů – Champs Elysées, kde se pije aperitiv před kavárnami, Chambre des Deputés s rozstřílenými okny, vyhořelý francouzský tank na Quai d’Orsay obsypaný růžemi, obchody přeplněné voňavkami, elegantní dámy jedoucí do Bois de Boulogne v kočárku taženém hnědým koníkem.“

Město dosud oslavuje svoje osvobození a svou odvahu. Mladí FFI procházejí ve dvojicích ulicemi s barety na hlavách a s páskou na rameni, nákladní automobily naložené vojáky projíždějí hřmotně po nábřeží a lidé se dosud neunavili máváním, rozkošné Pařížanky mají pro každého úsměv a v každém bistru je pro vojáka aperitiv. Na chleba jsou sice fronty – ale šampaňského je dostatek...Večer v Paříži veselí utichá. Není světlo, a tak každý jde domů a místo smíchu se pustými ulicemi ozývá střelba.⁵⁷

Národní výbor vyhlásil v pařížské oblasti mobilizaci do československé armády. Přes technické potíže – nefungovalo metro ani povrchová doprava – se do 9. září přihlásilo sedm set padesát branců.

Ve svém svolání příslušníci československých odbojových organizací uvedli: „Nečekali jsme se založenýma rukama na příchod osvoboditelů. Uposlechli jsme výzvy našeho presidenta dr. E. Beneše a československé vlády a bojovali jsme

56 *La Defense de la France*, Paris 31. 8. 1944. V reportáži novin: „Obrovský germánský stylizovaný dřevěný orel, jehož pařáty pevně svírají hitlerovský kříž, se řítí dolů. Tři muži, v zelených kombinézách, s výločkami ve spojeneckých barvách, zakrvavenými rukama, ale s vítězným úsměvem, vyvěšují trikoloru. Tento pohled vs mutně prázdné hale je prostě nejkrásnější alegorii osvobození spřátelené země těmi, kteří od Mnichova nechtěli snášet těžké německé jařmo.“ Tamtéž. Vstupu gen. De Gaulla do Paříže a jeho cesty na pařížskou radnici se přímo zúčastnil jako velitel 1. čety, 5. roty 2. tankové divize gen. Leclerca poručík Ivan Matoušek, který později padl v bojích v Alsasku. Samostatná publikace o něm, viz Matoušek, Alexander: *Válečná cesta Ivana Matouška 1939–1944*. Praha 2016.

57 Mucha, Jiří: *Oheň proti ohni*. 3. vyd. Praha 1970, s. 393–394.

proti Němcům všemi prostředky po boku francouzských vlastenců. Po kapitulaci Francie, při organizování pasivní resistance, sabotáže ve válečné výrobě a dopravě, hráli českoslovenští vlastenci svou úlohu, jmenovitě v leteckých továrnách v Argenteuil,⁵⁸ ve Villacoublay, v hornických revírech Pas-de-Calais⁵⁹ a jinde. Brzy poté, co přešel francouzský národ k ozbrojenému odporu, objevila se československá jména v řadách bojovníků maquis v Savojských horách, v Corrèze i v marseilském kraji⁶⁰.

Také představitel De Gaullovy vlády ve veřejném projevu připomněl, že domácí odbojové hnutí ve Francii děkuje za své úspěchy do velké míry cizincům, zejména Španělům, Polákům a Čechoslovákům.⁶¹

Příloha⁶²

Dokument 1

1943, květen, Paříž. – Provolání Výboru československého odboje ve Francii

AMZV, LA-D, kart. 73, stroj. kopie.

Krajané!

V Paříži květen 1943

Prožíváme již čtvrtý rok války a její rozhodující období. Hitlerovské Německo utrpělo řadu těžkých porážek na Východě i na Západě. Němci, jejichž sil ubývá, zatímco přibývá sil Spojenců, stojí před katastrofou a doba, kdy konečná porážka Německa a jeho nohsledů stane se skutečností, není daleko.

Hitlerovské Německo hodlá zničit náš národ podle dávno promyšleného plánu. Desetitisíce československých vlastenců bylo povražděno, desetitisíce jich hladově v koncentračních táborech, desetitisíce omladiny zotročeno v pracovních táborech, milióny jich trpí morálně i materiálně. Náš národ platí krvavou daň v novém boji za svobodu.

Vymazání Československé republiky z mapy Evropy nebylo nikdy uznáno světovými velmocemi. Všechny svobodné národy uznávají existenci ČSR a její vlády v zahraničí s dr. Benešem v čele jako jediné legální vlády. Program naší vlády je boj za osvobození našeho státu od cizí okupace a znovuzřízení demokratického, republikánského řádu. Naše vláda jasně prohlašuje, že středisko československého odboje je doma ve vlasti a že jak vláda, tak i každý příslušník národa, doma i za hranicemi, bude po válce skládat účet za své jednání a za svoji činnost.

58 Jak jsme prováděli sabotáž v letecké továrně u Junkerse. Nové Československo, Paříž, r. 5, 1945, č. 3, s. 3.

59 O sabotáži v Pas-de-Calais. Tamtéž, č. 1, s. 3.

60 Nové Československo, Londýn, 30. 9. 1944.

61 Tamtéž.

62 Dokumenty byly upraveny do současné pravopisné normy.

ČSR stojí po boku Spojených národů jako válčící stát, se zahraniční armádou na západní i východní frontě. Z toho plyne, že každý Čechoslovák si musí denně uvědomovat, že jsme v otevřeném boji proti Německu a jeho spojencům.

Válka se prodlužuje již čtvrtý rok, každý její den znamená nové a nové oběti pro náš národ. Urychlit porážku našich odvěkých nepřátel znamená zkrátit utrpení našeho národa, zachránit před smrtí naše rodiny, naše nejbližší, tisíce těch, na něž německý kat ještě míří. Urychlit porážku Německa a Itálie vyžaduje, aby každý jednotlivec se zařadil do společného boje.

Situace je jasná a tábory jsou jasně vyhraněny. Každý, kdo hodlá a doufá zůstat stranou tohoto spravedlivého společného boje, pomáhá objektivně, vědomě či nevědomě, nepřítelům našeho národa. A za tuto pomoc nepříteli bude zodpovídat.

Iniciativní výbor československého odboje ve Francii se chopil práce, aby ve smyslu činnosti a směrnic naší vlády, zasáhl do boje na vnitřní frontě našich nepřátel. Jsou nás ve Francii tisíce. V této vážné chvíli nesmíme zapomínat, že jsme nepřestali být příslušníky naší národní armády. Změněné poměry nás nutí jenom k tomu, abychom změnili způsob boje, abychom stáli připraveni, všichni do jednoho na významný okamžik, kdy dojde k rozhodné konečné bitvě.

Každý, kdo do této chvíle nenalezl příležitost či odvalu jakkoli přispět k boji, najde tu poslední příležitost splatit svoji národní daň, k níž ho zavazují desetitisíce mučedníků naší krve.

Co do této doby dělat?

- 1) Víme, že Čechoslováci ve Francii zůstali věrnými a uvědomělými vlastenci a z duše si přejí porážku Německa a jeho spojenců. Je však třeba, aby se všichni Čechoslováci seskupili do malých celků, bez ohledu na povolání a sociální postavení.
- 2) Navaž a udržuj osobní styk s krajany, s nimiž se znáš a v něž můžeš mít neomezenou důvěru. Po vzájemné dohodě vytvořte skupinku československého odboje, která bude mít svého představeného, s nímž pak iniciativní výbor bude udržovat styk. Rokujte a dohodněte sami o tom, jak byste podle daných možností mohli bezpečně přispět k našemu boji.
- 3) Všeobecné úkoly, které je třeba plnit bez vyčkávání zvláštních příkazů:
 - a) Sabotáž proti Němcům v práci a v prostředí, v němž žiješ.
 - b) Potírání jakékoliv spolupráce s Němci (kolaborace jen tzv. výdělečného zájmu, neinteresovanou ostatně již vůbec u našich nepředpokládáme). Každý případ nebo pokus kolaborace budiž zaznamenán. Kolaborátora, s nímž se setkáš, upozorni na jeho nečestné jednání. Kdyby se nedal přesvědčit a odvrátit od své kolaborační činnosti, zapsat do černé knihy.
 - c) Vést přesný záznam případných udavačů či vyzvědačů, pracujících z jakýchkoliv pohnutek pro naše nepřátele; sledovat, kontrolovat jeho styky.

d) Odjezdu za prací do Německa či jinam pro Němce má každý povinnost všemi prostředky se bránit proti úřadům německým i francouzským. Jednak nařízení o „releve“⁶³ se cizinců netýká, jednak existuje dosti prostředků, jak tomuto odjezdu uniknout. Stačí k tomu nezištnost, odvaha a věrnost národu. Kdo by přes tuto odvahu odjel na práci do Německa dokonce dobrovolně, stal by se zrádcem národa.

e) Sociální péče o potřebné krajany: krajanská pomoc těm a rodinám těch, kteří, vzhledem k odmítnutí práce pro Němce či v Německu, se ocitají v úzkých, atd.

Tyto a podobné úkoly v našem boji je možno splnit jen semknutím všech sil a úplnou národní pospolitostí.

Propagačním listem a krajanským pojitkem v národním odboji ve Francii je Nové Československo. Rozšiřuj jej po přečtení, dej dále spolehlivému příteli. Sleduj směrnice výboru čs. odboje, přispívej podle svých možností redakčně i finančně na tento list.

Snaž se získat do skupiny národního odboje uvědomělé ženy, jež tvoří významnou složku v našem národním životě. Obracej se jen na ženy takové, jež, vedle ostatních schopností a nadšení, mají schopnost mlčet, kde je třeba.

Nutná bezpečnostní opatření:

O záležitostech našeho hnutí nemluv veřejně, nemluv s kýmkoliv, ani s vlastními přáteli, o jejichž vážnosti a spolehlivosti nejsi plně přesvědčen. Neveď si žádné písemné záznamy (adres, telefonů, informací, atd.), nýbrž snaž se uchovávat si takovéto nutnosti v paměti. Také v korespondenci a v telefonu se vyhni jménům, adresám a poznámkám kompromitujícím. Ve skupinách si stanovte přesné schůzky a dbejte na dochvilnost a chraňte se policie. V zápletkách s policií nesmužně bříme nehody, jež zhusta zůstává bez vážných důsledků, zvláště když pravé nevyzradíš a nebudeš zatahovat do věci jiné krajany. Vyzrazením druhých sobě nepomůžeš (takové sliby policie jsou jenom léčkou), ale jen ublížíš druhým i sobě.

Československý boj má na půdě Francie slavné tradice. Zde vznikly první jednotky naší armády a utvořena byla první československá vláda. Tradicím těmto konejme čest. Události se řítí, konečný útok Spojenců na evropskou pevninu není daleký, buďme hotovi k boji za naše osvobození; za osvobození Francie a celé Evropy od germánské a románské nacisticko-fašistické krutovlády. Nebudeme sami, ale – byť i malá složka velké armády – jež náhle vyvstane na půdě Evropy – nebudme poslední.

Krajané, vzhůru do jednotného šiku v boji za svobodu a štěstí našeho národa, Evropy i každého z nás.

Výbor československého odboje ve Francii

63 Střídání Francouzů na nucené práci v Německu.

Dokument 2**1944, 22. srpna, Paříž. – Provolání Čs. národního výboru ve Francii***NOVÉ ČESKOSLOVENSKO. Časopis Čs. národního výboru ve Francii, 22. srpna 1944.*

Krajané!

Na pařížských ulicích doznívá poslední ohlas bitev francouzských rezistenčních oddílů se zbytky kdysi neporazitelné německé armády. Revoluční oddíly bojující Francie ujaly se moci v hlavním městě. Německé pozice jsou všude rozmetány, celá Francie je v ohni revolučního povstání. Vyhání Němce z měst i krajiny a osvobozovací vojsko Spojenců dosáhlo již bran Paříže, které se zmocní možná dříve, než budou otištěny tyto řádky.

Naše Československé bojové družiny ve Francii zúčastní se bojů v Paříži i na venkově, pokračující tak ve vojenských tradicích bojových skupin, které vedly od r. 1941 nesmiřitelný boj proti společnému nepříteli.

Ve dnech 19. a 20. srpna naše Československé bojové družiny ve Francii obsadily budovy naší republiky: kolonii, konsulát a vyslanectví. Na předměstí a ve středu Paříže účastní se bojů proti německým oddílům po boku francouzské FFI. Naše ztráty jsou dosud nepatrné.

Krajané! Dny německé tyranie jsou zpečetěny. Německo bude rozdraceno vítěznými oddíly spojeneckých armád z východu i ze západu a revolučním povstáním podrobených národů. Náš národ, jehož jednotky bojují na západě i na východě, přechází do útoku proti Němcům i na domácí půdě v naprosté jednotě. Ti, kteří nás chtěli zničit jako národ, budou hanebně poraženi jako žádný národ v dějinách! Náš národ bude opět svobodný, naše republika znovuzřízena!

Ve Francii nás očekávají ještě velké úkoly. Dokud nepadnou poslední výstřelky a nezazní hlas vítězné polnice, budeme vést neúprosnou válku proti Německu a jeho spojencům. A pak, pak přijde hodina zúčtování, spravedlivého a nesmiřitelného proti všem, kteří se provinili proti životním zájmům národa. /.../⁶⁴

64 AMZV, LA-D, kart. 73, cykl. Další strana časopisu s pokračováním dokumentu se v archívu nedochovala.

Die Tschechoslowaken im französischen Widerstand

Nach der Eroberung Frankreichs im Juni 1940 sind tausende tschechoslowakische Soldaten in Frankreich geblieben. Französische Organe lehnten es ab, sie zu demobilisieren und in Arbeitslagern zu internieren. Die tschechoslowakischen Immigranten in Frankreich, damals etwa 50.000 Personen, errichteten die ersten tschechoslowakischen Hilfsausschüsse für Menschen, die in Frankreich keine Verwandten hatten und über keine Ausweispapiere verfügten. Einige von ihnen blieben im südlichen, nicht besetzten Teil Frankreichs und arbeiteten auf den vom Centre d'Aide Tchecoslovaque verwalteten Bauernhöfen. Das Zentrum war eine tschechoslowakisch-amerikanische Organisation, die Donald A. Lowrie von der YMCA-Bewegung leitete.

Im September 1941 wurde in Paris der Ausschuss für den tschechoslowakischen Widerstand (Committee of Czechoslovak Resistance) gegründet. Den Ausschuss bildeten 200 bis 250 Vertreter der Sokol-Turnvereine, der tschechoslowakischen Kolonie in Paris und der Kommunisten aus den ehemaligen Interbrigaden in Spanien. Der Ausschuss gab eine illegale Zeitschrift heraus, besorgte Mittel für Finanzierung des Widerstands, führte Desinformationskampagnen unter deutschen Soldaten und half Häftlingen bei Fluchtversuchen aus den Arbeitslagern. Zudem organisierte er Sabotagen in der Kriegsindustrie und den bewaffneten Widerstand. Im Frühling 1944 schlossen sich 200 tschechoslowakische Soldaten in Südfrankreich den französischen Partisanen (maquis) an. Die Partisanenabteilungen bereiteten sich seit März 1944 auf einen offenen Aufstand in Paris vor. Im August 1944 besetzten die tschechoslowakischen Abteilungen die tschechoslowakische Kolonie, die tschechoslowakische Botschaft und das Konsulat und nahmen somit am Aufstand in Paris direkt teil.

Czechoslovaks in the French Resistance

After the fall of France in June 1940, thousands Czechoslovak soldiers remained in the country. The French authorities refused to demobilize them and interned them in labor camps. At that time, the first Czechoslovak committees comprised of Czechoslovak immigrants, who numbered nearly fifty thousand in France, were established in order to help people, who had no relatives in France and were without documents. Some of them remained in southern unoccupied France working on agricultural farms leased by the Centre d'Aide Tchecoslovaque in Marseille, a Czechoslovak-American organization headed by Donald A. Lowrie of the YMCA. In September 1941, the Committee of Czechoslovak Resistance was established in Paris, formed by representatives of the Sokol gymnastics organizations, the Czechoslovak colony in Paris, and Communists from former International Brigades in Spain. The Committee, which was composed of between 200 and 250 people, started to publish an underground review, organized a fund-raising campaign for the resistance, disseminated propaganda among German soldiers, and assisted prisoners escapes from German labor camps, organized sabotage in war industry and the armed struggle. In the spring months of 1944, two hundred Czechoslovak soldiers dispersed in southern France joined the French partisans – the Maquis. In March 1944, partisan units initiated preparations for an uprising in Paris. On the beginning of the Paris uprising in August 1944, Czechoslovak squads occupied the house of Czechoslovak colony, the consulate and the legation of Czechoslovakia and took participation in the Paris uprising.

Čechoslovenští bojovníci FFI před budovou čs. vyslanectví na Avenue Charles Floquet 15, 20. srpna 1944. Čechoslovák, Londýn 2. 9. 1944.

JULI 31 AOUT 1944 LE GRAND QUOTIDIEN DU SOIR 6e EDITION

Défense de la France

4e ANNEE. — N° 57 FONDÉ SOUS L'OCCUPATION ENNEMIE LE 14 JUILLET 1941 ANCIEN ORGANE CLANDESTIN DE LA RESISTANCE

LA Révolution en marche

Il n'est pas certain que tous ceux qui viennent de vivre les heures glorieuses de l'insurrection en aient compris toute la portée.

Au delà du combat, au delà de l'émancipation libératrice, c'est la Révolution qui a commencé.

C'est bien une Révolution, c'est-à-dire le soulèvement de tout un peuple. La révolutionnaire de l'ère de Vichy n'a sans jamais été autre que caricature, car elle a prétendu se faire par dessus le peuple et contre le peuple, à coup de mensonge et de circonflexes. La Révolution de 1944 est celle de toute la nation.

La Revolutions, c'est-à-dire un changement complet dans les hommes, dans les mœurs et dans les institutions.

Les hommes d'abord. C'est l'étape en premier lieu, c'est le succès fondamental de la Révolution. Il n'est pas de révolution sans la culture populaire en mouvement. Mais rien qui ressemble à la lutte de tous les jours de nos petits citoyens.

LES ALLIÉS AVANCENT VERS LA SOMME ET LA MEUSE

VILLES LIBÉRÉES OU ATTEINTES :

Rouen, Compiègne, Soissons, Reims
Épernay, Châlons-sur-Marne
Saint-Dizier, Bar-sur-Aube
Auxerre

Le marché von Rundstedt est atteint depuis son embouchure sur la Somme, en passant par Épernay, Châlons-sur-Marne et Vitry-le-François jusqu'à Saint-Dizier. Elle est barrée de défense japonaise, notamment au nord de Meaux où les avant-gardes américaines ont atteint Soissons sur l'Aisne. Ils ont d'ailleurs franchi la direction de Lannoy, Stommes et les faubourgs immédiats de Reims.

...et vers la Meuse

Enfin, le long du cours de l'Escaut, les alliés ont occupé Arras, Aube, Bar-sur-Aube et, sur le cours inférieur de la Seine, Marolles, Seine.

Si l'on ajoute que les F.F.I. ont rendu maîtres de Reims, Amiens et Fontenay, on aura une idée exacte de l'ampleur des opérations entre la Somme et la Meuse, ces deux cours d'eau qui ont de toute évidence, les dernières recherches.

JEAN REIMS
(Lire la suite en 2e page)

"Nous avons reconquis notre légation comme nous reconquerrons NOS FRONTIÈRES"

proclament les Tchèques de Paris qui ont combattu aux côtés des F. F. I.

L'énorme sigle germanique de bols stylisé dont les serres maintenaient fermes les croix hitlériennes, à l'ombre de ses ailes de contre-plaqué largement éployées, bascula.

Et trois hommes, revêtus de combinaisons vertes, écusonnées aux contours allégres, trébuchèrent dans leurs brass armées de tricolore avec un soufre de triomphe.

Nous étions à la légation de Francfort-sur-Main, avenue Charles Floquet, au Champ de Mars, et la nuit.

Quand pourrions-nous jeter à bas de nos édifices publics, à Paris, à tout d'abord à Paris, comme à Paris, nous le reconquerrions ?

Paris, ces ignobles souvenirs de notre avenir ?

Il nous a petit homme repart, à la tête d'un groupe d'intelligents.

Ce jour-là ne tardera plus à nous revenir, repêché au grand vent d'Est à l'aller aussi dardés. Et le vent d'Est à l'aller aussi dardés. Et le vent d'Est à l'aller aussi dardés. Et le vent d'Est à l'aller aussi dardés. Et le vent d'Est à l'aller aussi dardés.

LA RÉSISTANCE AU PALAIS

Le bâtonnier Charpentier

Defense de la France 31. 8. 1944: Dobyli jsme své vyslanectví, tak jako dobudeme svých hranic.

COMITÉ NATIONAL TCHÉCOSLOVAQUE

Aux Tchécoslovaques !

Le Comité National Tchécoslovaque ordonne la mobilisation obligatoire de tous les Tchécoslovaques qui se trouvent à Paris et dans la Région Parisienne.

Ce recensement sera effectué dans la semaine du **1er Septembre** au **10 Septembre** au Siège de la Colonie Tchécoslovaque, 18, rue Bonaparte, Paris-6e.

Les hommes mobilisables de 18 à 50 ans doivent se présenter munis de pièces justificatives.

Paris, le 29 Août 1944.

**Le Comité National Tchécoslovaque
en France**

Aux Tchécoslovaques! Mobilizační vyhláška Čs. národního výboru ve Francii z konce srpna 1944, SOKA Pardubice, fond Sdružení čs. dobrovolníků ve Francii

Čs. odbojáři za návštěvy primátora Prahy V. Vacka při příležitosti francouzského státního svátku
14. 7. 1945, SOKA Pardubice, fond J. Fišera

Sedící zleva: Laco Holdoš, Nelly Štefková-Švejdová, Václav Vacek, František Fiedler, Štefan Bednár,
Jan Lukeš

Stojící zleva: Jaroslav Vonka, Imro Weiner-Král, ?, ?, Ota Hromádko-Horník, František Zelený, Miloš
Nekvasil, ?